

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Gönlümüz yüzini külli sana dönder yâ Rab
Bizi son demde sen îmânıla gönder yâ Rab

Yusuf Hakikî Baba

Fecr Yayınları: 288

AKSARAYLI YUSUF HAKİKİ BABA
Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri

Dr. Taha AĞCA

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 14721)

1. Baskı: Mart 2019

ISBN: 978-605-7570-20-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

AKSARAYLI
YUSUF HAKİKÎ BABA
Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri

Dr. Taha AĞCA

Ankara 2019

Dr. Taha AĞCA

1954 Yılında Hatay'ın Antakya ilçesinde doğdu. İlk ve Orta Öğrenimini Doğduğu şehirde bitirdi. Tarım Lisesinden sonra (1974) 1974-2005 yılları arasında Tarım Bakanlığı bünyesindeki kurumlarda teknik eleman olarak çalıştı. 1979 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (İslâmî İlimler Fakültesi)'nden mezun oldu. 1997 yılında Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Tarım Önlisans (Tarım Teknikerliği)'ni bitirdi. 1984-1985 Öğretim Yılından itibaren okullarda Valilik Onayı ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak da çalıştı. 2005 yılında Tarım Bakanlığı kurumundaki kadrosundan emekli oldu. 2016 Harran Üniversitesinde Tasavvuf Tarihi Anabilim Dalı'nda doktora yaptı. Halen Özel Antakya Ata Koleji Vakfı Okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak çalışmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

İthaf

*Aralıklarla yirmi yılı bulan bu çalışmamı,
benim ve çocuklarımızın birçok külfetlerine katlanan
ve beni destekleyen eşim Arife Hanım'a ithaf ediyorum.*

KISALTMALAR

ae	: aynı eser
age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
a.y.	: aynı yer
Bk.	: Bakınız
c.	: cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ef.	: Efendi
EÜSBE	: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
H.	: Hicri
İÜSBE	: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
md.	: Maddesi
Nr.	: Numara
Nşr.	: Neşreden
Nüs.	: Nüsha
OA	: Osmanlı Ansiklopedisi
SBHV	: Seyyid Burhaneddin Hazretleri Hizmet Vakfı
SOHEV	: es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı
ŞİFGV	: Harran Ün. (Şanlıurfa) İlahiyat Fakültesi Geliştirme Vakfı
Şrh.	: Şerheden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Terc.	: Tercüme eden
t.s.	: Tarihsiz
vr.	: varak
Yay.	: Yayınları
[....]	: Okunmayan kelime veya okunamayacak kadar yıpranmış yer.
(?)	: Okunuşunda tereddüt duyulan kelime.
???	: Anlamı bulunamayan veya anlamında tereddüt edilen kelime.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	6
ÖN SÖZ	9

GİRİŞ

1. Yusuf Hakîki İle İlgili Kaynakların Değerlendirilmesi	15
1.1. Yusuf Hakîki'nin Kendi Eserleri	15
1.2. Arşiv Belgeleri	16
1.3. Diğer Kaynaklar	17
2. Yusuf Hakîki'nin Yaşadığı Dönemin Siyasal, Sosyal, Ekonomik ve İlmî Durumuna Genel Bakış	19
2.1. Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Durum	19
2.2. İlmî Durum	28

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF HAKÎKÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	35
1. Yusuf Hakîki'nin Hayatı	37
1.1. Doğumu ve Çocukluğu	37
1.2. Tarikata İntisabı ve Seyr ü Sülûkü	42
2. Yusuf Hakîki'nin Eserleri	61
2.1. Hakîki-nâme	62
2.2. Muhabbet-nâme	64
2.3. Metâliu'l-İmân Tercümesi	66
2.4. Tasavvuf Risalesi	68
2.5. et-Tesnîm	69
2.6. er-Rahîku'l-Mahtûm	69
2.7. Şerh-i Hadîs-i Erba'in	69

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF HAKÎKÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ	71
1. Makam ve Hallerle İlgili Kavramlar	73
1.1. Fakr	73
1.2. Feth	75
1.3. İhlâs	79
1.4. İstikâmet	82
1.5. Murâkabe	84
1.6. Rızâ	85
1.7. Sabır	88
1.8. Sıdk	90
1.9. Şükür	92

1.10. Takvâ-----	94
1.11. Teslimiyet -----	96
1.12. Tevbe ve Tevbe Verme-----	98
1.13. Tevekkül-----	99
1.14. Zikir -----	101
1.15. Zühd -----	103
2. Seyr u Sülûk Kavramları -----	105
2.1. Ârif-----	105
2.2. Çile-----	107
2.3.İbâdet-----	109
2.4. İcâzet -----	109
2.5. İnâyet -----	111
2.6. Keşf-Kerâmet -----	115
2.7. Mürîd-----	119
2.8. Mürşid-----	125
2.9. Riyâzât-----	127
2.10. Sohbet-----	129
2.11. Sûfilik -----	130
2.12. Taleb-Tâlib -----	133
3. İnsan Psikolojisi İle İlgili Kavramlar-----	135
3.1. Âdâb -----	135
3.2. Dostluk -----	137
3.3. Dünya Menfaati -----	139
3.4. Kalb-----	142
3.5. Kendini Beğenmek-----	145
3.6. Nefs -----	146
3.7. Rûh -----	149
3.8. Sevgi ve Aşk -----	151
3.9. Şöhret-----	157
3.10. Ucb ve Gurur -----	161
4. Tasavvufî Meselelerle İlgili Kavramlar-----	165
4.1. Bid'alar -----	165
4.2. Cezbe -----	166
4.3. İman ve Mü'min-----	168
4.4. Nübüvvet -----	175
4.5. Rabîta-----	176
4.6. Vahdet-i Vücut ve Zevk-i "ene'l-Hakk"-----	179
4.7. Varlık -----	182
4.8. Velâyet-----	184
SONUÇ -----	187
KAYNAKÇA -----	191
EKLER -----	195

ÖN SÖZ

Türk-İslâm tarihinde tasavvufun önemli rolü ana hatlarıyla bilinmekle birlikte, Anadolu'da yetişen mutasavvıflar konusunda aynı şeyi söylemek mümkün görülmemektedir. Türklerin Anadolu'ya çok kalabalık ve dağınık kitleler halinde gelip yerleştikleri bilinmektedir. Bu guruplar arasında birliği sağlamakta en önemli unsurun din olduğunu ve din birliğinin de Alperenler sayesinde oluştuğunu söyleyebiliriz. En az bunlar kadar önemli başka bir husus da, sürekli gazâ halinde yaşayan Türkleri yeni vatanlarında düşman çevrelere karşı topyekün birlikte ve canlı tutan güç, büyük ölçüde tasavvufî din anlayışı olmuştur.

Anadolu Türkleri arasında tasavvuf hareketinin gelişme seyrine bakılırsa bu husus daha açıkça görülebilir. Asya'dan Avrupa ortalarına, Bizans ve Rumeli sınır boylarına kadar gazilere başlıca manevî destek erenlerden olagelmıştır. Böylece tasavvufun Anadolu'da Türk devletinin teşekkülünde, gazâlarda ve ilâ-yı kelimetullahta, yani İslâm'ın ilerlemesinde büyük katkısı görülmüştür. Çok geniş topraklara sahip Osmanlı Devleti'nde merkezi otoritenin tesirli olamadığı yer ya da zamanlarda asayişin temini, aynı şekilde tekkelerin terbiye edici ve uzlaştırıcı hususiyetleri sayesinde mümkün olabilmıştır. Bu tekkelerde yetişen dervişler, köşelerine çekilmek yerine gerek ferdi gerekse içtimai hayatın her safhasında, sırf Allah rızası için topluma hizmetten geri durmamışlardır.

İlkönce Doktora Tezi¹ olan bu mütevazı çalışma ile gün yüzüne çıkarmak istediğimiz Yusuf Hakîkî, Yusuf Hakîkî Baba veya Hâmid oğlu Yusuf 15. Yüzyılda yaşamış, hakkında İslâm Tasavvufu bakımından teferruatlı akademik çalışma bulunmayan Aksaraylı bir şair-mutasavvıftır. Yazmış olduğu eserleriyle dinî, sosyal ve kültürel anlamda ilim ve edebiyat tarihimizde hakettiği yer ve şöhrete de sahiptir. Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilmesine rağmen eserlerinde yaşadığı dönemin Türkçesine özellikle yer vermesi, Türk Dili ve Edebiyatı bakımından da ona ayrı bir değer kazandırmıştır. Bu nedenlerle Yusuf Hakîkî'nin başta kendi eserleri olmak üzere, onunla ilgili diğer kaynaklardan yararlanarak hayatını, eserlerini ve görüşlerini ayrıntılı olarak incelemek ve onun tasavvuf anlayışını ortaya koymak çalışmamızın asıl amacı olmuştur. Diğer taraftan 15. yüzyıl dünyasında Anadolu insanının düşünce yapısını daha iyi anlama hususunda bir katkı sağlamak da hedeflenmiştir.

İki bölümden oluşan bu çalışmamızın Giriş bölümünde Yusuf Hakîkî ile ilgili kaynaklar değerlendirilmiş, yaşadığı dönemin siyasî, sosyal, ekonomik ve ilmî durumu hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Birinci Bölümde hayatı, doğumu ve çocukluğu, tarikata intisabı, seyr ü sülûkü ve son olarak eserleri detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca irşâd faaliyetleri, tarikâtı ve silsilesi, hocaları hakkında bilgi verilmiş, eserlerinin dil ve anlatım özellikleri de tanıtılmıştır. Daha sonra müellifimize fikri yönden kaynaklık eden şahsiyetler de ayrıca ele alınmıştır.

Yusuf Hakîkî'nin tasavvufî görüşlerinin ele alındığı İkinci Bölümde ise, tevhid, nübüvvet, muhabbet, aşk-ı hakîkî, tasavvuf, âdâb-ı mürîd, fakr, murâkabe, zikir, sekr, keşf, riyâzât, kalb, nefis, ruh, râbîta, varlık, vahdet-i vücud, velâyet

---

¹ Taha AĞCA, *Yusuf b. Hâmid'in Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, Kasım-2016.

gibi birçok tasavvufî kavram gruplandırılarak, her grup kendi içinde alfabetik sıraya dizilmiş ve bu kavramlarla ilgili düşünceleri sistematik bir şekilde ortaya konulmuştur.

Bir hayli yorucu ve uzun süren, yapıcı tenkitlerin müşevvik olacağı bu çalışmada birçok değerli bilim adamı ve araştırmacılardan yardım gördüm. Öncelikle bu çalışmamın esası olan yazma eserlerin temininde gerekli yardımı esirgemeyen Süleymaniye Kütüphanesi müdürü Dr. Nevzat Kaya'ya teşekkür ediyorum. Yayınlarıyla her türlü destek ve yardımlarını esirgemeyen başta Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı başkanı Hâmededdin Ateş ve vakfın genel müdürü İsmail Palakoğlu'na, bilgi ve kaynakların temininde üstün gayret sarfeden ilâhiyatçı oğlum M. Said Ağca'ya, Hadislerin kaynak tesbitinde hiçbir yardımı esirgemeyen emekli Hatay il müftüsü Mustafa Varlı'ya, çalışmalarımda yol göstererek beni motive eden Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu ve Prof. Dr. Mustafa Aşkar'a, metin tesbit çalışmalarım sırasında İslâmî Türk Edebiyatı alanında hiçbir yardımı esirgemeyerek bana yol gösteren Prof. Dr. Mehmet Akkuş'a, *Hakikî-name* adlı eserin Somuncuoğlu nüshasının bir fotokopisini veren ve hiçbir yardımı esirgemeyen Prof. Dr. Ahmet Akgündüz'e, gönderdikleri bilgi ve belgelerle beni destekleyen Prof. Dr. Erdoğan Boz ve Prof. Dr. Ali Çavuşoğlu hocalarıma, ayrıca tezin her aşamasında hiçbir yardımı esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Mustafa Kara, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Kurt, Yrd. Doç. Dr. Ö. Faruk Altıparmak beylere, bu kitabın basım sürecinde teknik ve akademik desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Veysel Okçu'ya teşekkür ediyorum. Farsça şiir metinlerinin okunmasında yardımcı olan merhum hocam Prof. Dr. İbrahim Düzen'i rahmetle anıyorum.

Dr. Taha AĞCA
2019/ANTAKYA